

Maja Haderlap

U kotlini

Prevela: Sabine Marić

Šumica iza naše kuće kroz koju moram proći na putu do Michija i njegove obitelji kad želim gledati televiziju, nezaustavljivo se širi. Mislila sam da je dobro poznajem. Bezbroj puta sam prošla kroz tu šumicu i znala bih naći put i zatvorenih očiju. Sad moram skupiti svu svoju hrabrost kako bih stupila u nju. Prije sam vjerovala da poznajem svaki puteljak, svaku malu čistinu, da mogu prepoznati miris niskih ili visokih stabala, zatvorenih očiju rukom napipati redoslijed grmlja lijeske, maline, vrbe, osjetiti kad se smreke spajaju iznad mene i oblikuju prirodan krov, te kad se rastvaraju. Izgubila se prisna povezanost među nama. Priključila se velikoj šumi i pretvorila u zeleno more puno oštih iglica i ljusaka oštih bridova, te povijajućeg šiblja hrapave kore. Čim pogledam kroz prozor, šuma mi probada oči ili iza livade vreba sa svojom grebenastom i nazupčanom površinom. Jednog dana razlit će se preko obale i napustiti šumsko područje, preplavit će naše misli kao što već sad mislim da je šuma zaposjela misli muškaraca koji rade s mojim ocem ili nas posjećuju kako bi s njim išli u lov.

U našem jeziku „ići u šumu“ ne znači samo sjeći stabla, ići u lov ili skupljati gljive. Uvijek se ističe da to podrazumijeva i skrivanje u šumi, bijeg u šumu ili napad iz zasjede. U šumi se spavalo, kuhalo i jelo, ne samo u mirnodopskim vremenima, muškarci i žene odlazili su u šumu i tijekom rata. Ali ne u vlastite šume koje su bile previše rijetke, male i pregledne. Odlazili su u velike šume. One su bile pribježišta mnogih ljudi, pakao u kojem se išlo u lov na divljač i u kojemu su ljudi bili lovljeni poput divljači. Priče se vrte oko šume kao što se šuma vrti oko našeg dvorišta.

U njoj su skrivena lovišta, hranilišta, zakutci puni šumskog voća, gljiva, čija lokacija se ne odaje. Još tajnija su tajna mjesta do kojih ne vode ni putovi ni staze, koja se treba pronaći uz pomoć lovačkih staza i riječnih korita, skrovišta i bunkera u kojima su se skrivali naši ljudi.

Olujni vjetar je ove godine nanio veliku štetu grofovskim šumskim padinama. Orkan je za sobom ostavio širok pojas savijenih, slomljenih, iščupanih stabala. Iz svih sječina u vlasništvu grofa pozvani su drvosječe kako bi očistili ta područja. Zavijanje pila, tupi zvuk sjekira i tresak stabala tjednima se širi nad jarkom.

Drvosječe se vikendima skupljaju u našem dvorištu kako bi oštrili i popravljali svoje alatke. Njihove hlače posute su smolastim mrljama koje sjaje poput malih močvara. Iz središta močvare šire se okrugli blatnjavi pupoljci i poniru poput smolastih oblaka u tkaninu. Košulje drvosječa natopljene su znojem, a majice i jakne koje su prebacili preko ramena, izlizane su na rukavima i rubovima.

Otac sjedeći na klupi popravlja pilu koju zove Amerikanka. Čekićem lagano udara po pili. Ona se savija u taktu i ispušta zvukove nalik zujanju.

Pila zapleše zbog tebe, kaže Michi. Čim je prepustim tvojim rukama, ona je dobre volje. Stric Jozi priča svojim kolegama da želi snimiti radijsku emisiju, da je već poslao zahtjev slovenskoj redakciji Austrijskog radija, želi razgovarati s ljudima i snimiti te razgovore. Ako njegovi kolege nemaju ništa protiv, rado bi snimio i priču o drvosječama grofa Thurna.

Vi više niste drvosječe, kaže otac, odavno ste se pozdravili od šume.

Moramo se sami pobrinuti za sebe, odgovori Michi, ne može se svaki dan ići u šumu kao da ne postoji ništa drugo, kao da ne postoji druga mogućnost zarade.

On se pridružio socijalistima. Obećali su mu da će se pobrinuti za njega.

Želiš se baviti politikom, upita otac, ali nikad nećeš postati gradonačelnik, to oni neće dopustiti, ti, Slovenac, kao gradonačelnik, nikad!

Ti to ne razumiješ, kaže Michi.

Razumijem ono što razumijem, odgovori otac.

On im ispriča da je ovog tjedna kod Mozgan-Grata, gdje upravo sječe drva za seljake, preko prirodne granice ušao u Sloveniju i popio pivo kod Kumera.

Žene su se čudile kako se usudio prijeći granicu. Ispitivale su ga o ljudima u Lepeni i dali mu zadatak da pozdravi sve poznanike. Hvala, hvala, kažu drvosječe i pješice krenu svojim domovima. Samo Jozi sjeda na motocikl i odlazi mašući rukom.

Gdje je uopće granica, upitam oca.

Tamo gore, reče on i pokaže na greben koji u polukrugu zatvara dolinu.

Želim jedanput otići s tobom na posao, kažem.

Otac je toliko iznenađen mojom molbom, da mi zatim obeća kako će me sutra povesti sa sobom u sječū, ionako još mora odnijeti alat.

Ujutro pred sjenikom stoji motocikl, Puch mašina s tamnim, sjajnim tankom koji nalikuje trupu crnog dupina. Otac zaveže natrpani ruksak s alatom i kanistar s benzinom za nosač. Ja sjedam na stražnje sjedalo i pažljivo položim svoje ruke oko njegova struka. On potom kaže da se čvrsto uhvatim za njega kako tijekom vožnje ne bi pala s motocikla. U prvom zavoju vikne, ljuljaš se, drži se čvrsto inače ćemo skliznuti sa ceste. Nakon početnog straha koji me svladava kad otac koči ili ulazi u zavoj, na ravnim dionicama prepuštam se brzini.

Iza Mozganovog dvorišta parkira motocikl, gurne nekoliko željeznih skoba iza svog remena i stavi ruksak na ramena. Krećemo. Benzin grgoće u kanistru.

Strmim terenom se šeće, inače se ostaje bez daha, kaže otac. Potom ubrza korak.

Zaostajem te uzimam zalet na ravnim predjelima kako bih ga stigla. Jesi li bio ovdje u ratu, pitam ga.

Da, gore smo imali bunker, kaže on. Tvoj djed je vodio kurirsku službu. Ja sam kuhao. Bilo je jako opasno.

Je li te bilo strah, upitam.

Vjerojatno, no bio sam dijete, nekoliko godina stariji od tebe.

Iza naših leđa začuje se preplašena životinja koja se dala u bijeg.

Nanjušila nas je, kaže otac.

Ispod krošnji, između moćnih smreka čije guste grane sežu gotovo do tla, pojavi se koliba. Posve je prekrivena korom koja je sloj po sloj čavlima pričvršćena za drvenu konstrukciju. Ovdje smo nekoć spavali nakon siječe stabala, kaže otac.

Otključava lokot te stavlja alat i kanistar kraj praznih drvenih ležaja.

Moram još do sječine, kaže on, potom možemo prijeći granicu.

Njegovo radno mjesto djeluje uredno, označeno je hrpama grana. Oguljena i neoguljena debla leže poredana na tlu, s okrajcima grana ili očišćena, kako ih opisuje otac, a između toga mirisne, razbacane hrpe strugotine. Krajevi debla ukoso su rezani, a mjesta reza svijetle poput svježih izrezbarenih drvenih tanjura. Otac stoji usred čistine i pregledava sječinu, potom pokupi razbacane cjepače i prekrije ih granjem. Sad se veselim pivu, kaže, i pokaže u smjeru granice.

Granica se na moje iznenađenje proteže duž sječine. S vrha šume mogu vidjeti jugoslavensku stranu šumske padine koja na moje iznenađenje nalikuje austrijskoj i koja je nastavak poznatog krajolika. Otac se prilikom preskakanja granice oslanja o kolac. Za mene podiže najnižu žicu kako bih puzeći došla na drugu stranu i kako se ne bi zakačila za oštre rubove.

Iznenada mu se opet žuri. Brzim koracima juri prema svijetloj šumi. Jedva ga mogu pratiti. Paprat me udara u lice. On me čeka ispod šume. Sjedi na travi i gleda u duboko položenu dolinu koja je gotovo posve nestala u udubini.

Tamo iza Raduhe, otac pokaže na gorski greben, tamo sam u ratu pohađao školu. Kratko. Vjerojatno četrnaest dana. Tamo sam išao u školu, u Luču, kaže. Njegov brat i on bili su u kurirskoj jedinici, na seoskom imanju. Nakon bijega od kuće smjeli su ostati samo dva tjedna u bunkeru kod oca. Potom su ih odveli u dolinu Savinje jer je ona bila dio oslobođenog područja. U siječnju su morali napustiti zapovjedni stožer jer su Nijemci napadali dolinu. Nijemci su pucali iznad polja, a zemlja je štrcala na sve strane, kaže otac. On i kuriri zakopali su

pisaće mašine pod zemlju. Iskopali bi rupu, ubacili malo sijena i spustili pisaće mašine. Potom bi opet ubacili nešto sijena, pa zemlju, travu i snijeg kako ne bi ostavili nikakav trag. Poslijepodne su krenuli i marširali čitavu noć. Nijemci su nas već sljedeći dan nastavili loviti, kaže otac. Snijeg mi je sezao do kukova. Jedan zapovjednik je mislio da se neću izvući.

Potom je snažno pljunuo, kao da se mora olakšati nakon ove priče.

Kod Kumera nas pozdrave dvije žene koje znaju njegovo ime. Zdravko, viču, Zdravko, lijepo je što si opet došao k nama! Ocu donesu pivu, a meni krišku kruha s jetrenom paštetom.

Otac me na povratku pogleda nasmiješeno i odsutno. Zamišljam kako bi bilo lijepo da mi se otac povjeri i ponovno ispriča priču koju je ispričao, te upita što sam ja doživjela, na što bih mu se ja povjerila i rekla da me ucjenjuju na putu u školu i da sanjam o tome da ih pozove na odgovornost i zabrani da mi i dalje prijete. U nadi da mogu računati na oca, potajno mu obećavam, ne znam ni sama zašto, da ću ga pratiti na njegovim odlascima kući i iz škole, možda i na putovima u prirodu ili u njegovo sjećanje. Penjući se kroz šumu, razmišljam trebam li ostati u svom dječjem tijelu ili ga prerasti, te tog dana ostajem u svojoj kratkoj suknji, pamučnim hulahupkama i gumenim čizmama.

U blizini granice, na gorskom putu, počinjem tražiti tragove stopala na mekanom tlu koje je prekriveno lokvama. Možda carinici danas, u nedjelju, imaju slobodno, kaže otac i nasmije se svojoj dosjetki.

Neopaženi stižemo na austrijsku stranu. Otac me upita želim li se priključiti jednoj hajci jer je uočio da sam izdržljiv hodač. Pristanem i odlučim svladati svoj strah od šume. Na putu u Mozgan u jednom se trenutku kroz šumu otvara pogled na razbacana seljačka gospodarstva u dolini. Zaustavljamo se i gledamo kroz zelenu šikaru. Poput dviju riba koje proviruju kroz morsku travu, pomislim. Vidjela sam živahne ribe na televiziji, pa zamislim kako otac i ja svojim velikim

očima gledamo kroz šiblje i potom nestajemo u njemu podižući oblak pijeska koji se polagano spušta u mutnoj vodi. More puno travki, pomislim, uskoro ćemo stići do obale.

Veselo sjedam na očev motocikl. Čvrsto ga stisnem oko struka i privijem se uz njegova leđa. Već je kasno poslijepodne dok se spuštamo zavojitom cestom Koprivne. Sunce se zaustavilo u našoj ravnini. Otac stane na jednom oštrom zavoju i popuši cigaretu. Prije je tu bila ograda, kaže i otpuhne dim u zrak.

Prije dubodoline, prelazimo preko drvenog mosta u smjeru ruševne kuće koja se skrila između stabala šljiva i jabuka. Dok silazimo s motocikla, Jaki, očev kolega drvosječa, čeka nas pred ulaznim vratima oslonjen na pilu. Svugdje oko kuće leži pokošena trava u valovima.

Brao sam koprivu, kaže Jaki. Jeste li bili kod sječine? Otac potvrdi.

Sve zaraste ako se redovno ne kosi, kaže Jaki. Danas je bio i gore kod Blajsa, i tamo buja trava.

Otac pogleda gore prema usamljenom zemljištu koje još uvijek obasjava sunce. Šteta što nitko ne upravlja imanjem, kaže on. Tko je mogao pretpostaviti da će do toga doći.

Koliko braće je umrlo u logoru, pita Jaki.

Starija trojica, Jakob, Johi, Lipi, kaže otac. Lipijev pepeo stigao je iz Natzweilera, a ostali su umrli u Dachauu.

Čujem zvučno ime Dachau koje već poznajem. No Natzweiler je novo ime koje odmah zaboravljam.

I njegov stric je tamo poginuo, sjeti se Jaki. Dezertirao je, kaže mi jer je osjetio moj pogled, i bio ranjen u prvoj bitci s Nijemcima. Otpuzao je livadom do Jekla i krvav ostao ležati ispod ceste, iza grmlja. Njemačka patrola prošla je kraj njega ne primijetivši ga. No potom se posljednji vojnik okrenuo i upucao ga. Jeklovi su ga morali pokopati kraj ceste.

Znam, kaže moj otac, znam to mjesto.

Mrtvi ostavljaju svoju hladnoću na mjestu s kojeg se povuklo sunce. Razmišljam je li hladnoća zbog koje zebem vezana uz večer i šumu koja se približava kućama. Svjetlost se trudi stići u visinu. Otac tone u nepokretnost. Zamolim ga da se ipak odvezemo kući.

Da, da, kaže on, neka ne izvoljevam kao moja majka. On se odluči sjesti na motocikl tek nakon što Jaki dogura svoju mašinu iza ugla kuće. Utroje se vozimo niz makadamsku cestu, no na raskršću gdje mi moramo skrenuti ulijevo, otac skrene nadesno i stane uz rub ceste.

Možeš ići kući ako želiš, kaže, on će otići na još jedno pivo.

Krećem kraticom preko livade uz gostionicu, na kojoj trome, site krave udaraju repovima oko sebe. Balansirajući na deblima koja su položena preko ribnjaka Lepena, pređem na drugu stranu i jurnem uz strminu iza koje se može čuti skvičanje svinja iz naše staje.

Način na koji je netko ušao u šumu ili izašao iz šume, otkriva sve o njemu, kaže se. Je li je nosio pušku, crvenu zvijezdu na kapi, je li nosio dvoje hlača ili dva kaputa kako se ne bi smrzavao, je li izlazio iz šume u otkopčanoj košulji, sa crnim, prljavim i razderanim hlačama, je li nosio mrtvu srnu u naprtnjači, ili je nosio slaninu Zelenim kaderima gore k najvišim smrekama? Je li nosio košaru s gljivama, kanticu s bobama ili kurirsku poštu u džepovima? Je li imao čistu košulju, je li vonjao na čađu i koru stabala, ili je vonjao užegnuto i neoprano na zemlju i znoj, na krv i na kraste?

Lovci prijatelji mog oca nose ispeglane hlače i jakne u boji stabala, nose miris mahovine u kosi i grančice s krvlju plijena na šeširu. S njihovih naprtnjača vise glave kopitara kojima se prišlo s oružjem, koji su im se svidjeli i koji su stoga poginuli. Iz plijena još kapa krv i znoj, rosa posljednjeg daha koji su životinje udahnule. Njihove tamne oči svijetle još dugo na njihovim nježnim glavama, a

kosti njihove lubanje, očišćene od kože i krzna, krčkaju se još dugo u vodi, dok ih se izbijeljene, kao trofeje, ne izvadi iz lonca.

Lov je dio obiteljskog mita, svaki lovački dan je praznik, tako je odvajkada, kaže otac. On još uvijek njeguje običaj da u zoru i navečer ide u lov šuljanjem, da naulji svoje puške, očisti dalekozor, izbroji metke. U kuhinji se i dalje kuha i pirja divljač, miris juhe od divokoze budi naš apetit. Njegovi prijatelji lovci još uvijek ulaze i izlaze iz kuće. Još uvijek se veseli zbog godišnjeg prigonskog lova na koji me želi povesti jer sam dobar hodač.

Tog se dana rano ujutro raspravlja o lovu, a lovce se posluži čajem i krafnama. Podijeli se lovište, dodijele dijelovi šume, odrede čeke. Ja ću ići sa starim Popom kojeg dobro poznajem. On je najslabiji među njima i, kao što se kaže, onaj s najslabijim očima. Priča se da su mu jedanput provjeravali vid. Kućnu mačku su obukli u zečje krzno i privezali ga konopcem. Mačka je, grebući se, ljutito pobjegla na najbliže stablo, a Pop nije mogao vjerovati svojim očima jer je, u to se može zakleti u svakom trenutku, vidio prvog zeca koji se popeo na stablo.

Baka me odvuče u stranu. Čula je da će lov završiti u kući Gregoričevih. Moram pozdraviti staru Gregoričku. Iznijela me iz logora kad smo ga morali napustiti jer sam ja bila previše slaba za hodanje, kaže baka. Gregorička me tri dana nosila, podupirala, vozila u tačkama sve dok SS nije nestao. Kažu da je Gregorička poludjela u Auschwitzu, prije negoli su je premjestili u Ravensbrück. Otad je stalno klela da neka je vrug koji ju je odveo u logor i izbavi. U mladosti je bila snažna žena koja se mogla odmjeriti sa svakim muškarcem, pričala je baka. Kimnem i kažem, pozdravit ću je.

Pop me drži za ruku dok se krećemo našim dijelom šume i štapovima udaramo o stabla i grmlje. Lovci su svoje puške prebacili preko ramena i požurili naprijed.

Psi gone zečeve i lisice u njihovom smjeru, čuju se pojedinačni hici, vidimo samo mali broj životinja koji bježi.

Dionica prijeđena to poslijepodne prije seoskog gospodarstva Gregoričevih kratka je poput mrtve straže, a rakija je uskoro popijena. Pozivaju nas unutra, skuhan je gulaš, za posljednji pogon, kako se kaže. Stara Gregorička sjedi na klupi kraj stola. Odlazim do nje kako bih je pozdravila od bake i pružam joj ruku. Njezina je hladna i vlažna. Vonja na urin. Gregorička ne shvaća tko je pozdravlja i gleda me praznim očima. Sveršina pokušava pomoći. Stara, moćna žena kimne i ljulja svoje snažno tijelo amo-tamo dok jedemo. Promatram je sa strane i moram misliti na baku i na to kako je Gregorička mogla baciti u zrak svakog muškarca i nositi moju oslabljenu baku iz logora.

Jedan od lovaca prepričava kako mu je njegov susjed, koji je nedavno umro i koji je u ratu bio partizan, jedanput ispričao da je na straži, a ne na čeki, ugledao bijelog jelena i doživio nadahnuće koje mu je otkrilo da će njegov partizanski bunker biti otkriven. Upozorio je borce, ali oni ga nisu htjeli poslušati. Bunker je potonjeg dana doista napala policija. To je bio znak, znakove se mora poštivati, kaže lovac. Sveršina misli da su to budalaštine, nadahnuće, kakvo nadahnuće, zagalamio je. Strah da ćete možda pasti u ruke Gestapu nije ništa nadnaravno. Nakon što je odveo Korijsa do partizana, uskoro su policajci stigli do gospodarstva Brečk. Netko je potajno saznao za to, a za njega je to značilo - pravac Mauthausen!

Otac upita sjećaju li se tko je tada bio najbolji strijelac u Lepeni. Hajde, kaže on, hajde, ne pada vam nitko na um, stara seljanka Mozgan, kaže nakon nekoliko trenutaka kao da je odigrao kraljicu. Njezin osjećaj za krivolov bio je legendaran, i ustrijelila je pokoju snažnu srnu. Što kažete na to, želi znati otac, što imate sad za reći, vi sa svojim jadnim zečevima koje ste ustrijelili, možete samo sanjati o talentu za nišanjenje koji je imala seljanka Mozgan. Plela bi u čeki, a kad bi začula životinju kako brsti, ni ne trepnuvši podigla bi oružje i

bum, gotovo! Ali nije preživjela Ravensbrück, Sveršina ubaci džokera, tamo je propala, da, tamo je propala.

Smrkava se i lovci su na odlasku. Primjećujem da je otac previše popio. Stoji na klimavim nogama i tuži se koliko je dug put kući koji još mora prijeći. Gurnuli su mi džepnu svjetiljku u ruku i pozdravili me riječima da ću ionako ja pripaziti na oca.

Krećem te pokušavam ocu i sebi osvjetliti put. On priča koliko je često taj put prošao sâm i kako ga dobro poznaje.

Šuma počinje privlačiti tminu. Sa svih strana napada nas tišina koja vreba na naše korake. Razmišljam kako s ocem održati komunikaciju da ne bi prevladala tišina. Na izlasku iz šume zastajemo na livadi gospodarstva Auprichovih, i ja ga upitam kako se zove gospodarstvo koje se može prepoznati gore pod oblim vrhom pošumljenog brežuljka. To je gospodarstvo Hojnikovih, kaže otac, i tamo je bjesnjela nacistička policija. Obitelj je trebala biti odvedena, ali stari Hojnik je odbio napustiti gospodarstvo. Zato su ga ubili na licu mjesta. Njegov sin i njegova nevjesta su strijeljani, potom su ih ubacili u kolibu Hojnikovih i zapalili je. Ocu iznenada pukne glas. Počinje govoriti tankim glasom. To me ljuti.

Podiže se lagani vjetar. Stabla započinju stenjati čim smo ponovno ušli u šumu. Šuškanje listova jedva se čuje od glasova i povika. Zamolim oca da mi da ruku. On se nasmiješi i napravi veliki korak naprijed kako bi me mogao uhvatiti za ruku. U tom trenutku izgubi ravnotežu, klizne niz strmi obronak te se zaustavi iza jednog grma. Džepna svjetiljka, koju je otrgnuo dok me je pokušavao uhvatiti za ruku, zgasne. Do vraga, do vraga, kako ću se popeti gore, jadikuje on. Pomislim da mu se nešto dogodilo te se pokušam spustiti k njemu u dubinu. Ostanu gore, vikne, ostanu gore, snaći ću se sâm. Počne se na sve četiri penjati uz obronak. Svjetiljka je slomljena, kako se može išta prepoznati u ovom mraku, ljuti se otac i pokušava pronaći oslonac u svojim planinarskim cipelama. U međuvremenu je već nadomak mene i kaže, možeš me sad povući gore, a ja ga

povučem svom snagom. Otac opet stoji kraj mene. Želim se kratko odmoriti, kaže otac, onda možemo dalje. Sjeda na tlo i, čini mi se, zaspe u istoj sekundi. Čučnem kraj njega i osjetim kako mi naviru suze. Šuma i tama pustile su sve svoje duhove na mene, a oni me žele rastrgati. Podižem glavu i pokušavam pronaći mjesec koji se te noći skriva. Čini se da se tamna kugla spušta s neba na mene. Bojim se da sam je privukla svojim plačem, pa zatvorim oči. Tmina me zgrabila i sad opojno struji u mojim grudima.

Otac leži kraj mene kao da je u nesvijesti. Nakon čitave vječnosti otvori oči i kaže, znaš, kad te uhvati strah u šumi, treba pjevati partizanske pjesme. On je to često činio i uvijek mu je pomoglo. Znam li ja neku? Odgovorim niječno.

Dobro, onda ću ja zapjevati, kaže on. Otac svom snagom stade pjevati partizanske pjesme, a pritom će se sjetiti samo pojedinačnih strofa i njih ponavljati sve do našeg dolaska kući.

Majka nas ljutita i zabrinuta čeka u kuhinji. Ne želim je uznemiriti i stoga joj ne pričam ništa o problemima na koje smo naišli. Bojim se da se smrt ugnijezdila u meni, poput malog crnog dugmeta, poput tamne mreže koja se nevidljivo širi mojom kožom.